

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ: ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Гончарук В. В.,

провідний інженер,

Національний дендропарк «Софіївка» НАН України,

м. Умань, Україна

Гончарук В. А.,

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри української

літератури, українознавства та методики їх навчання,

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини,

м. Умань, Україна

На сучасному етапі Україна зазнає значних соціально-економічних, духовних і культурних перетворень, що потребує від вищої школи формування нового покоління фахівців, які відповідатимуть запитам суспільства в галузі професійної підготовки кадрів, її сучасним стандартам, з урахуванням потреб та особливостей студентської молоді. Ще у 1972 р. учасниками Стокгольмської конференції задекларовано фундаментальне право людини на умови життя, що забезпечують її гідність та добробут [2, с. 244]. Як зауважує В. Борецько, у наш час недостатньо захоплюватись красою природи й не наносити їй шкоди, актуальним завданням на сучасному етапі взаємодії природи й людини є захист природи [1, с. 54].

Зазначасмо, що із дисциплін суспільно-гуманітарного циклу найбільші можливості для формування екологічних знань має «Екологічна культура»; із професійно зорієнтованих – лише у вивченні курсу «Педагогіка» розкривається педагогічний аспект системи знань про взаємодію людини і природного середовища. Дисципліна «Психологія (загальна та вікова)» за своїм екологічним навантаженням близька до дисциплін гуманітарного циклу, тому навчальний матеріал має антропоцентричну й екоцентричну спрямованість.

Проблема формування екологічної культури – одна з найбільш актуальних проблем на сучасному етапі розвитку нашого суспільства, від вирішення якої залежить оздоровлення нації в цілому. Процес формування екологічної культури студентів є складним, суперечливим і багатоетапним. На основі аналізу психолого-педагогічних досліджень проблеми, власного теоретичного пошуку виявлено такі структурні елементи екологічної культури: екологічні знання, екологічне мислення, екологічну свідомість, екологічний світогляд, екологічну етику.

Важливий внесок у розробку питань формування екологічної освіти і виховання в останні роки зробили Н. Депенчук, І. Дроздова, Р. Карпінська, В. Казначеев, А. Яншин, М. Багер, В. Борейко. Актуалізована сучасними змінами соціального й економічного розвитку проблема компетентності набула в психології статусу пояснювального принципу при розв'язання вельми широкого кола теоретичних і прикладних питань, спрямованих, головним чином, на самовдосконалення особистості як суб'єкта професійної діяльності. На сучасному етапі складних і динамічних відносин суспільства з навколишнім середовищем бережливе ставлення до природи повинно складати невід'ємну частину загального світогляду кожного громадянина України.

Сформована екологічна культура не дається з народження, удосконалення цієї важливої якості сучасної людини продовжується все життя. Саме тому формування екологічної культури людини, гармонізація її відносин із природою є пріоритетними напрямками реформування виховання, що відображено у Національній доктрині розвитку освіти, Концепції неперервної екологічної освіти та виховання в Україні, концепції виховання дітей і молоді у національній системі освіти. Від цього залежить забезпечення конституційних прав громадян нашої держави на безпечне для життя і здоров'я довкілля. У 1980-их роках теорія і практика екологічної освіти збагатилась концепцією про її неперервність, де під неперервністю освіти розуміється соціально-педагогічна категорія, що виражає ідею поступового розвитку освітніх потреб людини як природничо-історичного і конкретного соціально-педагогічного процесу.

Мета дослідження – розкрити сутність екологічної культури як одного з чинників формування еколого-психологічної компетентності майбутніх учителів.

Екологічна культура – це тип життєдіяльності людини, що успадковується, та її взаємовідносин із навколишнім середовищем, які сприяють здоровому способу життя, стійкому соціально-економічному розвитку, екологічній безпеці країни і кожної людини. Вона є засобом самоорганізації сутнісних сил людини в умовах конкретного природного середовища. Основоположним принципом екологічної культури можна вважати принцип відповідності соціального і природного в рамках єдиної системи.

Встановлення цієї відповідності у всіх сферах суспільного життя сприяє, з одного боку, його екологізації, а з іншого – гармонізації самої суспільної системи. Екологічна культура виражає міру освоєння суб'єктом природоперетворюючої діяльності, відповідності соціального і природного як складових єдиної системи. Вона сприяє також гармонізації взаємовідносин суспільства та природи і формуванню нового типу особистості – людини епохи ноосфери.

Екологічна культура виявляється в системі духовних цінностей, у всіх видах і результатах людської діяльності, пов'язаної з пізнанням і перетворенням природи, виражає характер і якісний рівень взаємовідносин між суспільством і природою. Формування екологічної культури у людини сприяє розвитку її гуманістичних установок, що дозволяє говорити про яскраво виражену гуманістичну орієнтацію екологічної науки та екологізацію навчального процесу в цілому. Екологічна культура – це утвердження у свідомості і діяльності людини принципів природокористування, володіння навичками і вміннями вирішувати соціально-економічні завдання без шкоди для навколишнього середовища і здоров'я людей [3, с. 20].

Поняття «екологічна культура» досліджувалось філософами, соціологами, педагогами, психологами. Так, С. Липін розкриває проблему взаємовідносин людини і природи. Він показує цю проблему як потребу

людини, яка прагне осмислити своє місце і роль у Всесвіті. Людина, що усвідомила руйнівний вплив на природу, намагається виробити справжні гуманістичні основи своїх взаємовідносин із природою [1]. На думку С. Липіна у процесі формування екологічної культури можна виділити три основних етапи: а) неусвідомлено-наслідувальна поведінка (на цьому етапі діяльність прирівнюється до наслідування або до діяльності за принципом «Так потрібно», закладаються найважливіші навички і стереотипи поведінки); б) усвідомлена поведінка, що визначається знаннями, які були отримані у процесі навчання (на цьому етапі відбувається корекція поведінки, формуються стереотипи поведінки у стандартних ситуаціях); в) стереотипна поведінка (цей етап характеризується тим, що людина діє у відповідності зі стереотипами своєї поведінки і сформованими звичками поведінки) [4].

Екологічна культура спрямована на подолання власної обмеженості людини як природної істоти (біологічного виду) щодо пристосування в умовах постійної конкуренції з боку тих чи інших форм живої речовини. Вона є сукупністю адаптивних ознак виду принципово нового типу. Про значення таких ознак можна мати уявлення від протилежного: людина, позбавлена звичних засобів впливу на довкілля (житла, одягу, знарядь праці, зброї, медичних препаратів та ін.), має сумнівні шанси вижити й утвердитися у природних екосистемах. І навпаки, маючи їх, вона, по суті, виводить себе за межі конкуренції, оскільки володіє адаптивними набутками, несумісними з виробленими іншими видами у процесі біологічної еволюції. Тому екологічна культура не є чимось несуттєвим чи вторинним для існування людини: вона становить саму його функціональну основу, уможливлюючи доцільне й ефективне природокористування. Екологічна культура суспільства є якісною характеристикою соціоприродних взаємодій. Екологічна культура особистості – це результат виховних впливів соціального середовища, в тому числі і педагогічного впливу сім'ї, школи, закладів вищої освіти. Екологічна культура – це загальнолюдська світова культура і тому мірою екологічних відносин повинне виступати саме життя у всіх його проявах. Необхідне формування і

загальної та особистісної екологічної свідомості, а також перемога відчуження кожної людини від природи.

Аналізуючи термін «екологічна культура», ми зробили такий висновок: екологічна культура – це невід’ємний компонент духовного світу людини, який є екологічно зорієнтованою свідомістю і поведінкою, в основі яких лежать гуманістичні ціннісні орієнтації та установки по відношенню до природи. Дослідження поняття «екологічна культура» дозволяють нам зобразити складові компоненти екологічної культури у такому вигляді: екологічна культура – екологічне світосприйняття – екологічна свідомість – екологічні переконання – екологічна самосвідомість – екологічне світорозуміння – екологічна діяльність – ідеал взаємовідносин людини із природою.

Отже, саме вчитель у міру сформованості екологічного світобачення, екологічної спрямованості, екологічної свідомості та мислення вибирає способи входження в екологічну культуру, її використання та розвитку. Встановлено, що відповідальність за наслідки екологічної діяльності має бути, перш за все особистою, оскільки невеликий внесок кожного у відтворення довкілля складається у мільярди жителів планети Земля.

Література:

1. Борейко В. Е. Спутник юного защитника природы / В. Е. Борейко, В. Н. Грищенко. – К.: Киевский эколо-культурный центр, 1999. – 304 с.
2. Запольський А. К. Основи екології: підруч. / А. К. Запольський, А. І. Салюк; [за ред. К. М. Ситника]. – К.: Вища школа, 2001. – 358 с.
3. Захлебный А. Н. Состав понятий межпредметных связей в школьном природоохранительном просвещении / А. Н. Захлебный // Межпредметные связи в школьном природоохранительном просвещении – М.: Педагогика, 1986. – С. 20–28.
4. Липин С. А. Человек глазами природы: монография / С. А. Липин. – М.: Советский писатель, 1985. – 232 с.